

УДК 159.923.2

Ірина Волженцева

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СТУДЕНТІВ 4 КУРСУ ГУМАНІТАРНИХ І ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Проблему підготовки кваліфікованого фахівця, його професійного розвитку і саморозвитку можливо вирішити лише за умови вдосконалення організації та підвищення якості навчально-пізнавальної діяльності, оптимізації психічних станів на основі обліку індивідуально-особистісних характеристик студентів, психолого-педагогічних закономірностей процесу засвоєння навчальної інформації.

Знання психологічних особливостей прояву індивідуально-особистісних характеристик студентів припускає диференційоване впровадження у навчальний процес різних методів регуляції та саморегуляції психічних станів студентів, істотною мірою тих, що визначають успішність, ефективність навчальної діяльності, значення яких переконливо доводиться як науковими дослідженнями, так і реальною практикою [1]. У процесах регуляції та саморегуляції реалізується єдність психіки у всьому багатстві. Умовно виділяються її окремі рівні, сторони, можливості, функції, процеси, здібності тощо (Ю. Голіков, Л. Дика, Є. Ільїн, О. Конопкін, А. Костін, Н. Левітов, А. Леонова, В. Моросанова, А. Осницький, А. Прохоров та ін.). У цьому контексті менш вивченою сферою є диференційована регуляція деструктивних станів студентів залежно від спеціальності та курсу навчання.

Метою даного дослідження було вивчення психологічних особливостей (імпульсивність, твердість, реактивність, швидкість та ін.) студентів четвертого курсу гуманітарних і технічних спеціальностей, виявлення їх індивідуально-особистісних характеристик (відвертість – замкнутість; незалежність – податливість, сміливість – соромливість та ін.), відмінностей за стабільними параметрами (підструктури темпераменту і характеру) залежно від спеціальності.

В експерименті взяли участь 218 студентів четвертого курсу, з них 71 студент Макіївського економіко-гуманітарного інституту (МЕГІ) (30 респондентів денного і 41 – очно-заочного відділення спеціальності “Психологія” факультету “Право і психологія”) і 147 студентів Донбаської національної академії будівництва й архітектури (Дон НАСА) спеціальності “Промислове цивільне будівництво” (ПГС, шість груп).

Для вивчення індивідуально-особистісних особливостей студентів використовувався 16-PF опитувальник Р. Кеттелла; для вивчення локалізації відповідальності суб'єкта – методика Дж. Роттера “Локус контролю”; для визначення індивідуальних і типологічних особливостей людини – проєктна методика А. Лібіна “Тігр”, “Психографічний тест: конструктивний малюнок людини з геометричних форм”. Для вірогідності отриманих результатів застосовувалися такі статистичні критерії: U-критерій Манна-Уїтні [4] і z-критерій [2].

Вивчення відмінностей за показниками методик 16-PF і УСК між групами студентів 4 курсу дозволило виявити певні закономірності. Зберігається диференційована роль чинника I (чуттєвість – твердість), що виявляється впродовж усього періоду навчання студентів у ВНЗ (1-4 курси). Даний чинник розділяє осіб, схильних до художнього й інтуїтивного сприйняття дійсності (студенти гуманітарних спеціальностей), від осіб, які до життя підходять із логічною міркою, більше керуються розумом, ніж відчуттям, не довіряють враженням і відчуттям, інтуїцію заміняють розрахунком (студенти технічних спеціальностей).

Звертає на себе увагу статистично значуще підвищення значень чинника Q2 у четвертокурсників технічних спеціальностей порівняно з гуманітаріями. Для них більше характерні твердість, рішучість, звичка дослухатися лише до своєї думки. Вони самостійніші, відділені від групи, здатні формувати думку, незалежну від загальноприйнятої. У свою чергу, в гуманітаріїв більше виявляється їх соціабельність і прагнення до групової взаємодії, для них важливим є схвалення з боку тих, хто оточує, а формування власної точки зору відносно подій, що відбуваються, пов'язане з додатковими труднощами.

Статистично значущі відмінності за сумарним показником комунікативного блоку з вищими медіанними значеннями у четвертокурсників технічних спеціальностей були свідченням такої тенденції: для останніх характерніша відносна перевага в особистому профілі чинників, що описують особливості міжособистісних відносин. Це вказує на те, що процеси формування стійких малих груп і вибудовування меж між ними та їх членами знаходять своє продовження у студентів технічних спеціальностей і на 4 курсі.

Проводячи аналіз відмінностей за індексами переваги фігур методики Тігр між групами студентів 4 курсу різних спеціальностей (табл. 1), необхідно звернути увагу на те, що випробовувані, які навчаються на гуманітарних спеціальностях, статистично частіше вважають за краще у своїх малюнках використовувати трикутники, ніж випробовувані другої групи. І навпаки, у четвертокурсників технічних спеціальностей виражена активніша перевага квадратів у малюнках. Виходячи з концептуальних положень, викладених у керівництві методики Тігр [3], можна зробити певні висновки. Семантичне зна-

чення трикутника характеризується гостротою, “наступністю форм, пов’язаних із домінуючим початком. У свою чергу, квадрат володіє “стійкістю” і “стабільністю”, а також асоціюється з маскулінністю. Відповідно поєднання даних характеристик формує у студентів технічних спеціальностей більш виражені схильності до прояву стратегії конфронтації в конфліктних ситуаціях, прагнення до розширення зони свого впливу. Вони найбільш здатні до тривалої продуктивної діяльності, у тому числі в несприятливих умовах, стійкі до монотонії, схильні доводити початі справи до кінця.

Таблиця 1

Відмінності за індексами переваги методики Тігр між групами студентів 4 курсу різних спеціальностей

Індекс переваги	Спеціальність				U	P
	Гуманітарна		Технічна			
	Me	M	Me	M		
Трикутників	14,000	13,462	11,000	11,867	628,000	0,025
Кругів	9,000	8,641	8,000	7,800	746,000	0,236
Квадратів	7,000	7,641	9,000	10,244	565,500	0,005

Примітка: жирним шрифтом відмічені статистично значущі відмінності ($p < 0,05$).

У таблиці 2 представлені результати частотного аналізу типологічного статусу студентів 4 курсу різних спеціальностей. Так, організуючий тип статистично значущо превалював у студентів гуманітарних спеціальностей, який відноситься до актуального (характеризує актуальний стан студентів) і потенційного (характеризує усвідомлюване або неусвідомлюване прагнення до змін, вказуючи напрям від небажаного стану до бажаного) підтипів і підкреслює достатню силу вести інших за собою й екстернальні прояви. Також у студентів гуманітарних спеціальностей переважав старанний тип, який діагностувався як провідний, який визначає стійкий домінуючий стан і потенційні підтипи та характеризує даних респондентів як старанних працівників, відповідальних виконавців, що володіють силою упорядковувати невизначені ситуації. Достовірні прояви інтуїтивного типу в гуманітаріїв за провідним підтипом підкреслюють сенситивність, інколи недовірливість, ставлять під сумнів деяку інформацію і можливість вирішення проблемних ситуацій не лише на свідомому, а й на підсвідомому рівнях.

Комунікативний і самодостатній типи статистично частіше зустрічалися у четвертокурсників технічних спеціальностей. Відносно превалювання даних типів вказує на те, що у цих випробовуваних на даному етапі навчання актуальними є проблеми включення або усунення від групи. Студенти або випробовують відчуженість, відчуваючи себе не такими,

як усі, або легко залучаються до ситуації та розширюють коло міжособистісних відносин, або заглиблюються в індивідуальну роботу.

Таблиця 2

**Частотний аналіз типологічного статусу
студентів 4 курсу різних спеціальностей**

	Спеціальність						Р		
	Гуманітарна			Технічна					
Частка осіб із відповідним типом (у %)	Провідний	Актуальний	Потенційний	Провідний	Актуальний	Потенційний	Провідний	Актуальний	Потенційний
Організуючий	25,0	32,5	30,0	22,2	17,8	15,6	0,626	0,017	0,015
Старанний	32,5	30,0	25,0	13,3	28,9	13,3	0,011	0,869	0,035
Ініціативний	5,0	10,0	10,0	15,6	15,6	20,0	0,027	0,565	0,067
Емотивний	5,0	5,0	5,0	2,2	2,2	8,9	0,208	0,208	0,314
Інтуїтивний	10,0	0,0	7,5	2,2	8,9	6,7	0,014	0,010	0,830
Незалежний	12,5	5,0	7,5	6,7	4,4	15,6	0,159	0,845	0,099
Комунікативний	5,0	10,0	7,5	22,2	11,1	8,9	0,017	0,808	0,730
Самодостатній	5,0	7,5	7,5	15,6	11,1	11,1	0,027	0,409	0,409

Примітка: жирним шрифтом відмічені статистично значущі відмінності ($p < 0,05$).

Цікаво, що значущі відмінності між групами студентів 4 курсу були виявлені й за рівнем вираженості інтуїтивного типу. Як провідний він переважав у гуманітаріїв, а як актуальний – у групі порівняння. Відомо, що такі індивіди емоційно стабільні, володіють високою чутливістю нервової системи і її швидкою виснаженістю [3]. Володіючи підвищеною чутливістю до новизни, вони ефективніше працюють, маючи можливість переключатися з одного виду діяльності на інший. Можуть наголошуватися проблеми у швидкій переробці великого обсягу інформації. У колективі вони орієнтовані на певну групу людей, як правило, нечисленну, виробляють власні норми поведінки. Таким чином, вищезазначені риси характерніші для четвертокурсників гуманітарних спеціальностей як стійкий або домінуючий стан, а для четвертокурсників технічних спеціальностей – як їх актуальний стан.

Таким чином, нами виявлено, що до 4 курсу гуманітарії активніше, ніж студенти технічних спеціальностей, розвивають у себе здатність впоряд-

ковувати невизначені ситуації й уміння вести інших за собою, при цьому зберігаючи емоційний самоконтроль. У них найбільш виражене прагнення домінувати над іншими, при цьому приймаючи відповідальність за свої дії. Не виключено, що це пов'язано з інтенсивнішим розвитком себе у напрямі особистого зростання, яке характерне для студентів-психологів. Так, з освоєнням студентами певних навичок лідерства і комунікації (завдяки проходженню тренінгів або психологічного консультування) вищезазначені якості досягають вищого ступеня сформованості.

Проведений частотний аналіз свідчить про статистичну значущість відмінностей між групами четвертокурсників за підтипами. Як провідному підтипу студенти технічних спеціальностей частіше віддавали перевагу підтипам 415 (15,6% проти 0,0%, $p=0,000$), який відповідає VII типу – “Комунікативному”, 217 і 316 (для обох порівнянь 6,7% проти 0,0%, $p=0,027$), що відповідають VIII типу – “Самодостатньому”, ніж студенти-гуманітарії. Як потенційному підтипу студенти частіше віддавали перевагу підтипам 334 (8,9% проти 0,0%, $p=0,010$), який відповідає III типу – “Ініціативному”, що характеризує уміння трансформувати в уяві негативні тенденції в позитивні образи, 424 (11,1% проти 2,5%, $p=0,033$), що відповідає VI типу – “Незалежному”, який включає володіння силою наполягати на своєму, бути незалежними у стосунках, і 163 (6,7% проти 0,0%, $p=0,027$) який відповідає IV типу – “Емотивному”, що підкреслює володіння респондентів технічних спеціальностей передавати емоції та переживання різними засобами.

Частота підтипу 532 як провідного була статистично вищою у студентів гуманітарних спеціальностей, ніж у випробовуваних із другої групи (15,0% проти 4,4%, $p=0,008$), що відповідає II типу – “Старанному”, також як і підтипу 442 (10,0% проти 2,2%, $p=0,014$), який відповідає VI типу – “Незалежному”, що включає силу наполягати на своєму, бути незалежними у стосунках, і підтипу 631 (7,5% проти 0,0%, $p=0,013$), який відповідає I типу – “Організаційному”. Як актуальному вони також віддавали перевагу підтипу 532 (17,5% проти 4,4%, $p=0,002$), що відповідає II типу – “Старанному”, і підтипу 631 (12,5% проти 4,4%, $p=0,032$), а як потенційному – тому ж підтипу 631 (15,0% проти 4,4%, $p=0,008$), який відповідає I типу – “Організаційному”, що підкреслює достатню силу вести інших за собою.

Оцінюючи переважаючий спектр підтипів, що характеризують домінуючий стан четвертокурсників технічних спеціальностей, можна відзначити їх велику схильність до синтетичного або цілісного бачення проблеми, до створення теорій, до здійснення складної роботи, а також до “поетичного” сприйняття дійсності [3].

Зоною найближчого розвитку четвертокурсників технічних спеціальностей, на відміну від гуманітаріїв, є такі різноманітні здібності: уміння трансформувати в уяві негативні тенденції в позитивні образи, ретельність у роботі, здатність робити процес діяльності більш здійсненим, уміння передавати емоції та переживання різними засобами.

У студентів-гуманітаріїв 4 курсу відмінними рисами, які характеризуються як стійкі й актуальні, бажаними характеристиками є: прагнення до діяльності, пов'язаної з роботою в колективі, відчуття суперництва, ентузіазм, уміння надихати оточуючих своєю ідеєю, завзятість у досягненні зазначеної мети. У них частіше, ніж у студентів технічних спеціальностей, спостерігається активізація діяльності в присутності інших осіб. Виникнення вказаних особливостей можна віднести до таких причин: глибше пізнання своїх внутрішніх резервів, що виявляється як авторитетне лідерство в комунікації. До того ж у четвертокурсників гуманітарних спеціальностей більше, ніж у студентів технічних спеціальностей того ж року навчання, зустрічаються випробовувані які прагнуть працювати з великим обсягом інформації, упорядковуючи і систематизуючи її.

Таким чином, студенти гуманітарних спеціальностей 4 курсу більш схильні до інтуїтивного сприйняття дійсності, тоді як у студентів технічних спеціальностей частіше зустрічається схильність формувати думку, незалежну від загальноприйнятої. Поведінкові стратегії гуманітаріїв у даний період характеризуються наступністю, тоді як у студентів технічних спеціальностей – стабільністю. Зоною найближчого розвитку четвертокурсників технічних спеціальностей, на відміну від гуманітаріїв, є: вміння трансформувати в уяві негативні тенденції в позитивні образи, ретельність у роботі, здатність вдосконалювати процес діяльності.

Знання психологічних особливостей прояву індивідуально-особистісних характеристик студентів гуманітарних і технічних спеціальностей доповнять результати діагностування емоційних станів студентів, що допоможе диференціюванню студентів пасивно і активно реагуючих на стрес та підкресленню перспективності інтегрованого використання методів регуляції та саморегуляції в створенні індивідуальних і загальних програм регуляції психічних станів для відновлення внутрішнього потенціалу й активності організму, приведення до встановлених норм і правил, що забезпечують динамічну рівновагу навчальної діяльності.

1. *Волженцева И. В.* Психология музыкального воздействия : учебное пособие для студентов высших учебных заведений специальности “Психология” / *И. В. Волженцева.* — Макеевка : МЭГИ, Донецк : Норд-Пресс, 2011. — 348 с.

2. Дубина И. Н. Математические основы эмпирических социально-экономических исследований / И. Н. Дубина. — Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2006. — 263 с.
3. Либин А. В. Психографический тест: конструктивный рисунок человека из геометрических форм / А. В. Либин, А. В. Либина, В. В. Либин. — М. : Эксмо, 2008. — 368 с.
4. Основы научно-литературной работы в медицине / [Маймулов В. Г., Лучкевич В. С., Румянцев А. П., Семенова В. В.]. — С.-Пб. : СПбГМА 1996. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2012

И. Волженцева

**Психологические особенности проявления
индивидуально-личностных характеристик студентов 4 курса
гуманитарных и технических специальностей**

В результате сравнительного анализа индивидуально-личностных особенностей студентов 4 курса гуманитарных и технических специальностей выявлены их целостные характеристики, отмечены некоторые различия по стабильным параметрам. Согласно полученным данным, студенты гуманитарных специальностей более склонны к интуитивному восприятию действительности, поведенческие стратегии характеризуются наступательностью. У студентов технических специальностей чаще встречается склонность формировать мнение, независимое от общепринятого, тщательность в работе, способность совершенствовать процесс деятельности.

Ключевые слова: сравнительный анализ, индивидуально-личностные характеристики, студенты гуманитарных и технических специальностей.

I. Volzhentseva

**Psychological Features of the Development
of Individually-Personal Characteristics of Fourth-Year Students
of Humanitarian and Technical Specialties**

As a result of the comparative analysis of individually-personal features of the fourth-year students of humanitarian and technical specialties, the author determines their complete characteristics and notes some differences on stable parameters. According to the received data students of humanitarian specialties are disposed to intuitive perception of the reality, their behavioral strategies are more persistent. Students of technical specialties have a propensity for shaping the opinion independent from conventional, they are careful in work and are able to improve the activity process.

Key words: comparative analysis, individually-personal characteristics, students of humanitarian and technical specialties.

Рецензент – доктор психологічних наук, доцент Н. І. Жигайло